

УДК 303.1.929 (477)

DOI 10.32461/2409-9805.1.2023.276767

Цитування:

Паянок Н. В. Всеукраїнське соціологічне опитування як спосіб залучення молоді до українства (до 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди). *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 1. С. 65–72.

Payanok N. (2023). All-ukrainian Sociological Research as a Way of Attracting Youth of Ukraine (to the 300th Anniversary of the Birth of H. S. Skovoroda). *Library Science. Record Studies. Informology*, 1, 65–72 [in Ukrainian].

Паянок Наталія Василівна,
провідна бібліотекарка
науково-методичного відділу, соціолог
Державної бібліотеки України для юнацтва
<https://orcid.org/0000-0002-6972-5953>
bepalko_n@ukr.net

ВСЕУКРАЇНСЬКЕ СОЦІОЛОГІЧНЕ ОПИТУВАННЯ ЯК СПОСІБ ЗАЛУЧЕННЯ МОЛОДІ ДО УКРАЇНСТВА (до 300-річчя з дня народження Г. С. Сковороди)

Мета статті полягає в аналізі соціологічних даних, що висвітлюють ставлення сучасної молоді до видатного українського філософа, просвітителя-гуманіста, поета, музиканта, педагога Григорія Савича Сковороди та виявляють рівень обізнаності молоді про життя і творчість письменника. **Методологія дослідження** базується на застосуванні загальнонаукових методів (аналізу, синтезу) та емпіричних методів соціологічного дослідження (опитування, аналіз документів). **Наукова новизна**. Уперше досліджено рівень обізнаності в юнацтва й молоді віком від 14 до 35 років про життя та національно-патріотичне значення особистості й творчості Г. Сковороди. **Висновки**. Бібліотеки України для юнацтва є важливими осередками, які сприяють пізнанню, осмисленню української культурної спадщини. Згідно із соціологічним опитуванням з'ясовано: сучасна молодь добре обізнана про життєві принципи й творчість Г. Сковороди; респонденти вважають філософа прикладом вольової особистості; молоді люди є патріотами своєї Батьківщини, вони цінують історію своєї землі, пишаються українською культурою. Визначено, що зараз, саме під час національно-визвольної боротьби, молодь чітко усвідомлює цінність свободи для української нації, яку сповідував Г. Сковорода. Бібліотеки для юнацтва можуть проводити інформативні заходи щодо популяризації творів мандрівного філософа, виступати локацією для сучасних молодіжних заходів. Бібліотеки України для юнацтва є важливими осередками, які сприяють правдивому сприйняттю молоддю української культури. Соціологічне опитування виступає активним способом залучення сучасного покоління до читання, осмислення творів Г. Сковороди та пізнання життєвих принципів філософа.

Ключові слова: опитування, юнацтво, молодь, Сковорода Григорій Савич, філософ, свобода, бібліотека для юнацтва.

Payanok Natalia,
leading librarian of the scientific and methodical department,
sociologist State Library of Ukraine for Youth

ALL-UKRAINIAN SOCIOLOGICAL RESEARCH AS A WAY OF ATTRACTING YOUTH OF UKRAINE (to the 300th anniversary of the birth of H. S. Skovoroda)

The purpose of the article is to analyze sociological data that highlight the attitude of modern youth to the outstanding Ukrainian philosopher, humanist educator, poet, musician, teacher Hryhoriy Savych Skovoroda and to reveal the level of awareness among young people about the writer's life and work. **The research methodology** is based on the application of general scientific methods of cognitive research (analysis, synthesis) and empirical methods of sociological research (survey, document analysis). **Scientific novelty**. For the first time, the level of awareness of young people and young people aged 14 to 35 years about the life and national-patriotic significance of the personality and creativity of Hryhoriy Savych Skovoroda was investigated. **Conclusions**. Libraries of Ukraine for youth are important centers that contribute to the

knowledge and understanding of Ukrainian cultural heritage by young people. According to the data of sociological studies, it was established that: modern youth are well informed about the life principles and creativity of Hryhoriy Savych Skovoroda; respondents consider the philosopher an example of a strong-willed personality; young people are patriots of their Motherland, who value the history of their region and are proud of Ukrainian culture. It was determined that now, precisely in the period of the national liberation struggle, young people are clearly aware of the value of freedom for the Ukrainian nation, which Hryhoriy Skovoroda professed. The library for youth and youth can hold informational events to popularize the work of Hryhoriy Savych Skovoroda, act as a location for modern youth events. Libraries of Ukraine for youth are important centers that contribute to the true perception of Ukrainian culture by young people. A sociological survey acts as an active way of involving the modern generation in reading and understanding the works of H.S. Frying pans and knowledge of the life principles of a philosopher.

Keywords: survey, youth, young people, Skovoroda Hryhoriy Savych, philosopher, freedom, library for young people.

*Що є свобода? Добро в ній яке є?
Кажуть, неначе воно золоте є?
Ні ж бо, не злотне: зрівнявши все злото,
Проти свободи воно лиш болото.
О, якби в дурні мені не пошитись,
Щоб без свободи не міг я лишитись.
Слава навіки буде з тобою,
Вольності отче, Богдане-герою!*

*Григорій Сковорода.
De Libertate (лат. «Про свободу»)*

Актуальність теми дослідження. Життєвотворчий шлях Григорія Савича Сковороди є історично важливим зараз, коли триває жорстока війна росії проти суверенної держави України та вільного життя українців. Філософ та ідеолог нації Г. Сковорода є яскравим представником українства, тому соціологічне опитування стане способом залучення сучасної молоді до процесу культурно-національного відродження українського народу. Духовна самосвідомість, національна культура, думка та мораль не віддільні від Григорія Сковороди, розвиваючись і збагачуючись під благотворним впливом його філософсько-етичного вчення, морального прикладу його життя, пізнання ним істини із життям в істині. Від Тараса Шевченка, який ще хлопчиком «списував Сковороду», до Павла Тичини з його поетичною симфонією «Сковорода» й до нашого часу з його соціально-економічними потрясіннями та політичними пристрастями Григорій Сковорода стояв на сторожі морального здоров'я нації, був виразником народної демократичної ідеї і, безсумнівно, заслуговує на глибоку вдячність та широке пошанування сучасної незалежної України, зазначав Іван Дзюба.

Аналіз досліджень і публікацій. Інтерпретація філософських ідей, які сповідував Григорій Сковорода, і дослідження художньої цінності творів впродовж 300 років і по цей день свідчать про актуальність сквородинівського спадку повсякчас. Фундаментально аналізував творчість філософа, досліджував базові вектори / домінуючі

аспекти морального вчення Сковороди про людину та світ, а також відслідковував невідомі факти про життя філософа Валерій Шевчук [1] – український літературознавець, історик та письменник. Його книга розмислів про Григорія Сковороду «Пізнаний і непізнаний Сфінкс. Григорій Сковорода сучасними очима» є новим словом у сквородознавстві. До 300-річчя від дня народження Григорія Сковороди та до 30-ї річниці Незалежності України вийшло видання «Життя наше - це подорож» [2]. Книга містить ґрунтовну розвідку Валерія Шевчука про письменницьку спадщину Григорія Сковороди та біографію, яку написав учень філософа М. Ковалинський.

Леонід Ушкалов, український літературознавець, письменник, доктор філологічних наук, підготував і видав повну академічну збірку творів Григорія Сковороди [3], для майбутніх дослідників свого часу підготував «Семінарії» [5] – путівник по творчості Сковороди та сквородіані від найдавнішого часу й до сьогодні, був одним із найбільших експертів для музеїв Григорія Сковороди в Україні. Варто відзначити статті Леоніда Ушкалова [4], у яких розглянуто низку історико-літературних, філософських, богословських та культурологічних питань, пов'язаних із творчістю Григорія Сковороди.

Олесь Доній – ідеолог, сучасний український журналіст, політик, громадський та культурний діяч, «модерний аналог Григорія Сковороди», так автора називають експерти, у 2022 році упорядник книги «Сковорода і Ми» [6]. Видання, спрямоване на поширення інформації про філософа та озвучує ідеї єднання української нації в умовах протистояння російській агресії, популяризації української культури й залучення молоді до загальноукраїнського процесу. У книзі «Сковорода і Ми» також представлені статті сорока авторів, присвячених осмисленню ідейного спадку Григорія Сковороди та написані про власні ідейні пошуки, про «філософію свободи», «філософію щастя», «філософію любові» – усе те, на що надихав і надихає філософський геній.

2022 року також вийшла монографія «Феномен Григорія Сковороди і сковородиністика на позвах часу», авторами якої є Віталій Шевченко, професор кафедри педагогіки та психології Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна» і Михайло Чайковський, голова ГО «Подільське товариство імені Григорія Сковороди» [7]. До видання увійшло надбання української діаспорної та зарубіжної сковородиністики, котра налічує понад два сторіччя свого існування. У монографії тематичні блоки сковородиністики охоплюють певні часові проміжки та містять посилення на відповідну бібліографію питання. Аналітичні виклади в монографії сприятимуть формуванню цілісного уявлення про духовного світоча людства Григорія Сковороду.

Однак, попри більш ніж 5000 наукових та художніх творів про філософа, створених дотепер, його справжній образ лишається втаємниченим і відкритим до пізнання.

Мета статті полягає в аналізі соціологічних даних, що висвітлюють ставлення сучасної молоді до видатного українського просвітителя-гуманіста, поета, байкаря, музиканта, педагога та виявляють рівень обізнаності молоді про його життя і творчість.

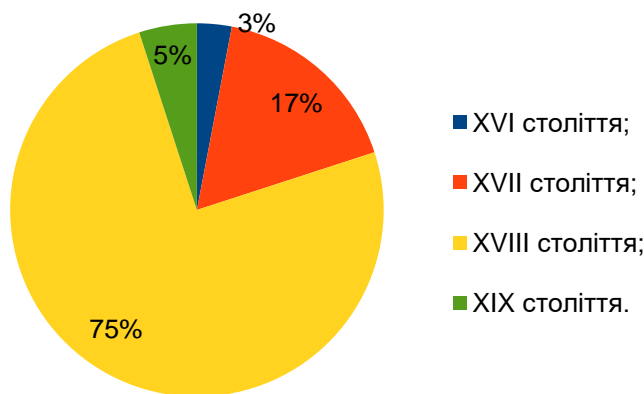
Виклад основного матеріалу. Науково-методичний відділ Державної бібліотеки України для юнацтва, враховуючи важливість постаті Григорія Сковороди в часи гострої національно-визвольної боротьби за власну державу, свободу та права,

провів Всеукраїнське соціологічне опитування «Світ ловив мене, та не впіймав...». Метою заходу було виявити обізнаність молоді про життєтворчість Григорія Сковороди; спонукати її до сучасного переосмислення текстів відомого філософа, письменника, музиканта та мандрівника, педагога; ціннісної оцінки спадку мислителя.

Опитування здійснено впродовж серпня-жовтня 2022 року, респонденти – користувачі бібліотек України для юнацтва / молоді. Територіально долучились Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Хмельницька, Черкаська області та місто Київ.

Загальна кількість респондентів – 810, з них жіночої статі – 75 %, чоловічої – 25 %. За віковим критерієм респонденти розподілилися так: 14–17 років – 29 %; 18–23 роки – 24 %; 24–30 років – 15 %; 31–35 років – 32 %. За сферою діяльності: 22 % респондентів навчаються в школі; 13 % - у коледжі, ліцеї; 15 % опитаних - здобувають вищу освіту; 49 % – молодь, що працює; тимчасово безробітні, молоді мами – 1 %.

Отже, зазначимо, що сучасна молодь добре орієнтується щодо епохи, у яку жив Григорій Сковорода: 75 % респондентів відповіли, що письменник жив у XVIII ст. Частина респондентів була іншої думки (діаграма 1).

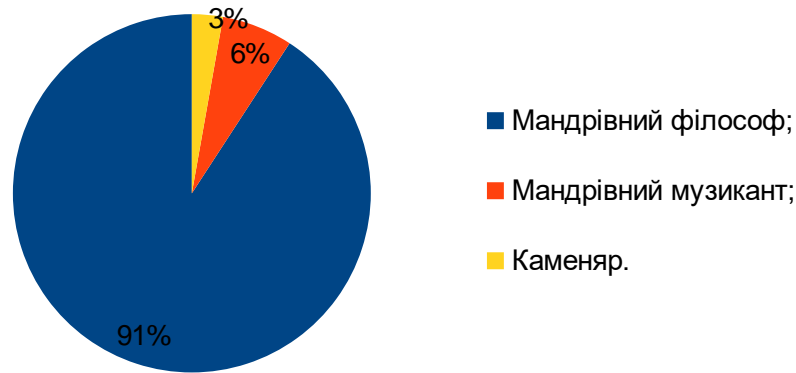

Діаграма 1. Епоха, у яку жив Григорій Сковорода

За результатами анкетування, 91 % респондентів зазначили, що Григорія Сковороду називають мандрівним філософом (діаграма 2). Зокрема, 6 % користувачів юнацьких книгозбірень вважають Сковороду «мандрівним музикантом», варто сказати, що він насправді мав таланти: прекрасно співав і грав на музичних інструментах. Каменярем же називали відомого письменника Івана Франка (3 %).

Переважна більшість, а саме 93 % опитаних користувачів, відмітила, що видатний мислитель навчався в Києво-Могилянській академії (діаграма 3).

Дійсно, Григорій Сковорода з певною циклічністю навчався в Академії, оскільки був змушений перервати навчання, адже згідно з царським указом «Про набір співаків у придворну капелу», його як соліста академічного хору забрали до Петербурга. Проте при першій нагоді Сковорода повернувся до Академії. Студенти вишу поважають, донині вітають з днем народження філософа та слідуєть традиції «миття ніг» винятковому «вічному студентові».

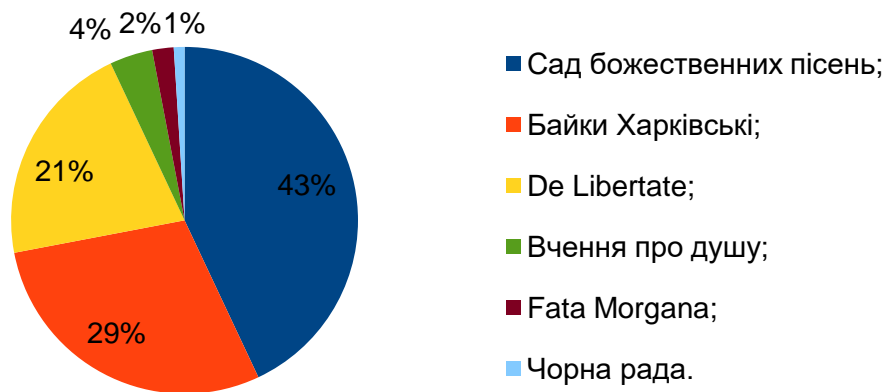
Діаграма 2. Як називають Григорія Сковороду?

Діаграма 3. Вищий навчальний заклад, у якому здобував освіту Григорій Сковорода

За підсумками соціологічного опитування, 43 % респондентів зазначили, що відому збірку «Сад божественних пісень» написав Григорій Сковорода (діаграма 4). Проте молодь помірно знайома з такими творами філософа, як: «Байки

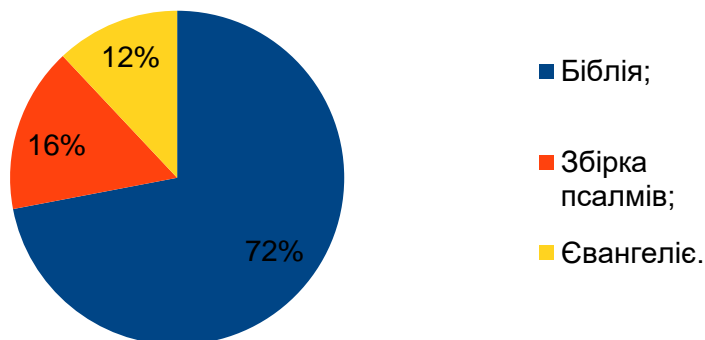
Харківські» (29 %), «De Libertate» (21 %) та «Вчення про душу» (4 %). А ось «Fata Morgana» – це повість, яку написав Михайло Коцюбинський (2 %), а «Чорна рада» - роман, котрий належить перу Пантелеймона Куліша (1 %).

Діаграма 4. Твори, які належать перу Григорія Сковороди

Щодо книги, з якою Григорій Сковорода ніколи не розлучався, 72 % респондентів зазначили, що це була Біблія (діаграма 5). У своїх творах він спирався на Біблію і на ті філософські висновки, що випливали зі сторінок цієї Книги.

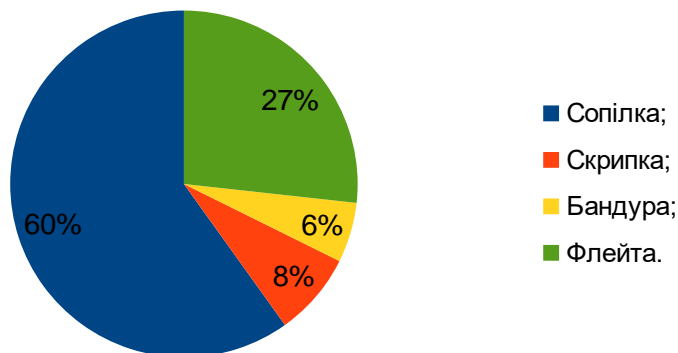
На думку філософа, «Біблія є найдосконалішим і наймудрішим органом», «вона є аптекою, набутою Божою премудрістю для лікування душевного світу, не виліковного жодними земними ліками» [8].

Діаграма 5. Книга, яка завжди супроводжувала мандрівного філософа

Григорій Сковорода завжди мандрував із сопілкою, про що й зазначили 60 % респондентів. Хоча мислитель грав на флейті (27 %), і за деякими інформаційними джерелами Григорій

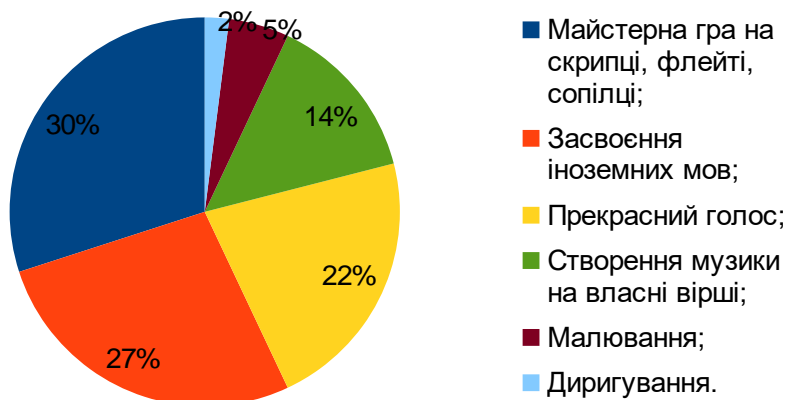
Савич мав при собі саме цей інструмент. Також Сковорода добре грав на скрипці та бандурі. Проте сопілка компактна, що було зручно для мандрівного філософа.

Діаграма 6. Музичний інструмент, з яким мандрував Григорій Сковорода

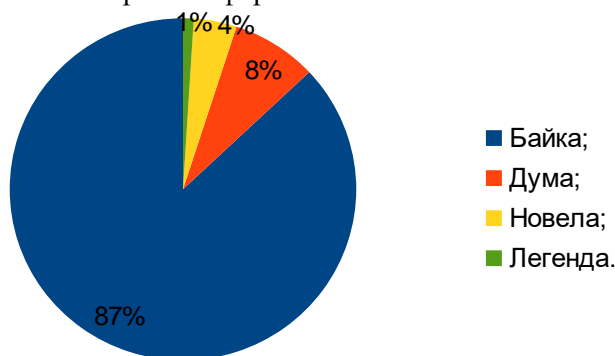
Цікаво було дізнатися, наскільки молодь обізнана про таланти Григорія Сковороду. Філософ був талановитою особистістю, зокрема майстерно грав на скрипці, флейті, сопілці, бандурі, цимбалах - саме так зазначили 30 % респондентів (діаграма 7). Також легко давалось Сковороді засвоєння

іноземних мов (27 %), він мав прекрасний голос (22 %), створював музику на власні вірші (14 %), чудово малював (5 %) і навіть мав практику диригування (2 %). Крім того, респонденти зазначали, що Г. Сковорода був поліглотом, а також талановитим педагогом.

Діаграма 7. Таланти Григорія Сковороди

Окрім того, що Григорій Сковорода - відомий філософ, педагог, ще він започаткував в Україні такий жанр, як літературна байка [9], 87 % респондентів так і відмітили в анкеті. Байки посідають особливе місце в його творчості. Саме в них Сковорода мав можливість в алегоричній формі

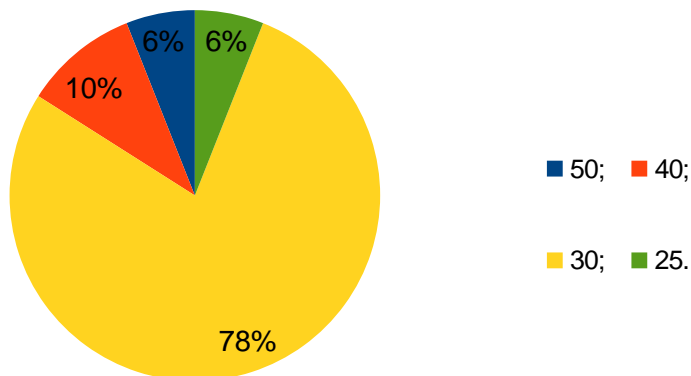
Діаграма 8. Літературний жанр, який з'явився в Україні завдяки Григорієві Сковороді

Ми запитали в юнацтва, кому присуджують Міжнародну літературну премію імені Григорія Сковорода «Сад божественних пісень» й отримали такі відповіді: українським письменникам – 34 %; журналістам – 20 %; науковцям – 18 %; перекладачам – 13 %; ученим – 8 %; зарубіжним письменникам – 7 %. Насправді це питання було своєрідною пасткою для респондентів, оскільки цю премію присуджують усім перерахованим категоріям, адже Сковорода був дотичний до всіх цих сфер діяльності. Премію заснували 1 березня 2005 року Громадська організація «Чернігівський інтелектуальний центр» та Волинське товариство «Світязь» з метою розвитку вітчизняного книговидання і підтримки українських письменників, митців, науковців, журналістів, громадських

висловити критичні судження щодо того ладу. Тому, на жаль, за життя філософа і тривалий час після його смерті байки не виходили друком. Стало можливим це лише після значних цензурних скорочень.

діячів та меценатів. Щороку Комітет нагороджує лауреатів Міжнародної літературної премії імені Григорія Сковорода «Сад божественних пісень»: письменників, митців, науковців, журналістів, громадських діячів та меценатів, які мешкають в Україні та за кордоном.

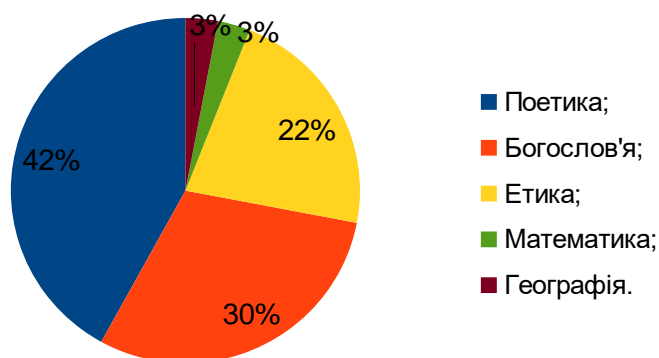
«Сад божественних пісень» – це відома збірка віршів Григорія Сковорода, яка є своєрідним ліричним щоденником, у якому відбилися життєві події, роздуми, ліричний настрій автора. Збірку письменник створював упродовж 1757–1785 років. Сам він вказав, що його «Сад» проріс «із зерен священного писання». Уперше вірші були видані 1861 року. На запитання, скільки творів входить до збірки Григорія Сковорода «Сад божественних пісень», 78 % респондентів вказали 30 (діаграма 9).

Діаграма 9. Кількість творів, що входять до збірки Григорія Сковорода «Сад божественних пісень»

Григорій Сковорода працював викладачем у Переяславському та Харківському колегіумах. Сучасна молодь про це знає, оскільки, за даними анкетування, 42 % респондентів відзначили, що

Григорій Савич викладав поезію (діаграма 10), богослов'я (30 %) та етику (22 %). Проте не мав практики викладання математики та географії.

Діаграма 10. Навчальні дисципліни, які викладав Григорій Сковорода

Український філософ вважав, що виховувати молоде покоління потрібно на основі ідей гуманізму (50 %), демократизму (14 %) і патріотизму (36 %). Також респонденти зазначили, що мислитель дотримувався високої моральності, духовності, народності, людяності, любові до Бога та самопізнання.

На питання, хто із сучасних моральних авторитетів, лідерів громадської думки та культурних діячів подібний за ідеями до Григорія Сковорода, найбільше користувачі юнацьких книгозбірень вказали: Ліну Костенко, Сергія Жадана, Любомира Гузара, Віру Вовк, Андрія Кузьменко (Кузьма Скрябін).

На думку респондентів, на формування сквородинського світогляду вплинули: по-перше, навчання в Києво-Могилянській академії (31 %); мандри за кордон (20 %); історичні події (зміцнення самодержавної політики Петра I та Катерини II, репресивні заходи проти українських козаків, нищення автономії Гетьманщини тощо) – 18 %; козацьке коріння поета (13 %); викладання у вищих навчальних закладах (10 %); викладання в поміщицьких маєтках (8 %). Отже, бачимо, що всі зазначені вище фактори мали певний вплив на формування способу життя, погляди Григорія Савича про місце людини у світі. Окрім цього, респонденти відзначили, що сімейне виховання, спілкування мислителя і з високоосвіченими професорами, і з простим українським народом – усе це

вплинуло на формування особистості Григорія Сковорода.

Наукова новизна. Уперше досліджено рівень обізнаності молоді віком від 14 до 35 років про життя та національно-патріотичне значення особистості та творчості Григорія Савича Сковорода.

Висновки. Отже, результати Всеукраїнського соціологічного опитування дають змогу стверджувати, що сучасна молодь добре обізнана із життєвими принципами й творчістю філософа; респонденти орієнтуються в особливостях художніх і філософських творів Сковорода; молодь вказала на багатогранність особистості мислителя, знає його таланти; респонденти вважають філософа прикладом вольової людини. Визначено, що зараз, у воєнний час, молоді люди чітко усвідомлюють цінність свободи для української нації, яку сповідував Григорій Сковорода. Аналіз висловлювань опитаних щодо поглядів мислителя засвідчив, що сучасні юнаки та юнки є патріотами своєї Батьківщини, котрі цінують історію своєї землі та пишаються відомим філософом світового масштабу з українським корінням. Бібліотеки України для юнацтва є важливими осередками, що сприяють пізнанню, осмисленню молоддю української культурної спадщини. Соціологічне опитування є активним способом залучити сучасне покоління до читання, осмислити твори Григорія Сковорода та пізнати життєві принципи філософа.

Список використаних джерел

1. Шевчук В. Пізнаний і непізнаний Сфінкс: Григорій Сковорода сучасними очима: розмисли. Київ : Пульсари, 2008. 525 с.; іл., портр.
2. Життя наше – це подорож. Григорій Сковорода / упоряд. і пер. В. Шевчук. Львів : Апріорі, 2021. 269 с.; іл.
3. Повна академічна збірка творів. Григорій Сковорода / за ред. проф. Леоніда Ушкалова. 2-ге вид., стер. Харків : Савчук О. О., 2016. 1400 с.
4. Сковорода, Шевченко, фемінізм... : статті 2010–2013 років / Л. В. Ушкалов. Харків : Майдан, 2014. 312 с.
5. Ушкалов Л. В. Григорій Сковорода: семінарії. Харків : Майдан, 2004. 776 с.
6. Сковорода і Ми / упоряд. Олесь Доній. Київ : Саміт-книга, 2022. 224 с.

7. Шевченко В., Чайковський М. Феномен Григорія Сковороди і сквородиністика на позвах часу : монографія. Київ : Саміт-книга, 2022. 320 с.

8. Сковорода – філософ і письменник. URL: https://vuzlit.com/2300995/skovoroda_filosof_pismennik (дата звернення: 03.01.2023).

9. Іваньо І. В. Жанр байки у творчості Григорія Сковороди. URL: <https://md-eksperiment.org/post/20140216-zhanr-bajki-u-tvorchosti-grigoriya-skovorodi> (дата звернення: 02.01.2023).

References

1. Shevchuk, V. (2008). The known and unknown Sphinx: Hryhoriy Skovoroda through modern eyes: reflections. Kyiv : Pul'sary [in Ukrainian].

2. Shevchuk, V. (2021). Our life is a journey. Hryhoriy Skovoroda. L'viv : Apriori [in Ukrainian].

3. Ushkalov, L. (ed.). (2016). A complete academic collection of works. Hryhoriy Skovoroda. Kharkiv : Savchuk O. O. [in Ukrainian].

4. Ushkalov, L. V. (2014). Skovoroda, Shevchenko, feminism... : Articles 2010–2013. Kharkiv : Maydan [in Ukrainian].

5. Ushkalov, L. V. (2004). Hryhoriy Skovoroda: seminary. Kharkiv : Maydan [in Ukrainian].

6. Doniy, O. (2022). Skovoroda and We. Kyiv : Samit-knyga [in Ukrainian].

7. Shevchenko, V., Tchaikovsky, M. (2022). The Phenomenon of Grigory Skovoroda and Skovorodynistics at the Call of Time. Kyiv : Samit-knyga [in Ukrainian].

8. Skovoroda, philosopher and writer. Retrieved from: https://vuzlit.com/2300995/skovoroda_filosof_pismennik [in Ukrainian].

9. Ivanyo, I. V. Genre of fables in the work of Hryhoriy Skovoroda. Retrieved from: <https://md-eksperiment.org/post/20140216-zhanr-bajki-u-tvorchosti-grigoriya-skovorodi> [in Ukrainian].

*Стаття надійшла до редакції 04.01.2023
Отримано після доопрацювання 06.02.2023
Прийнято до друку 14.02.2023*